

Bu əlamətdar gün UNESCO-nun abidələrin və tarixi yerlərin mühafizəsi məsələləri üzrə Beynəlxalq Şurasının qərarı əsasında qeyd edilir. Məqsəd maddi-mədəniyyət abidələrinin qorunması kimi olduqca mühüm məsələni dünya ictimaiyyətinin diqqətinə çatdırmaqdır. Beləcə, hər ilin 18 apreli - Tarixi Abidələrin Mühafizəsi Günü bəşəriyyətin mədəni irsinin müxtəlifliyini, onların zəif aspektlərini və qorunmaları üçün lazım olan səyləri bir daha nəzərə cərpdirir.

1983-cü ildə UNESCO tərəfindən Tarixi Yerlər və Abidələrin Mühafizəsi Şurasının (ICOMOS) təklifi ilə təsis edilib və Tarixi Abidələrin Mühafizəsi Günü ilk dəfə 1984-cü il aprelin 18-də dövlətlərarası səviyyədə təşkil olunub.

Dünya ictimaiyyətini narahat edən məsələlərdən biri də dünyada minlərlə abidənin məhv olmaq təhlükəsidir. Bu mənada, Tarixi Abidələrin Mühafizəsi Günü qeyd olunması böyük əhəmiyyət daşıyır.

Şuşa

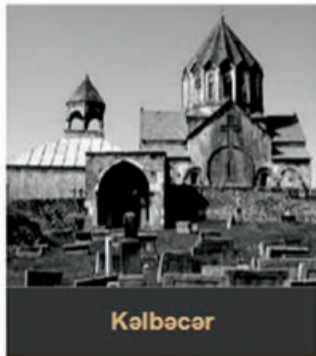
Ağdam

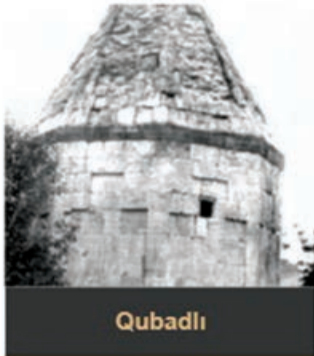
Füzuli

Laçın

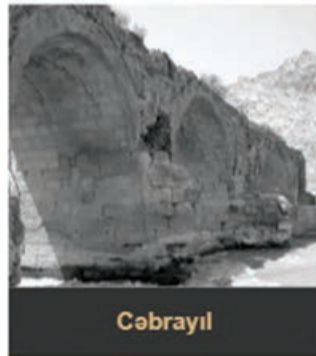
Kəlbəcər

Qubadlı

Zəngilan

Cəbrayıl

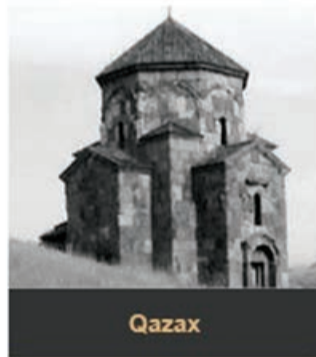
Xocalı

Xocavənd

Tərtər

Qazax

Azərbaycanın maddi-mədəniyyət abidələrinin zənginliyi daim diqqət çəkir

Həmin gün dünyanın bir çox ölkəsində müxtəlif tədbirlər, konfranslar, "dəyirmi masa"lar təşkil edilir. Ölkəmizdə də bu əlamətdar gün hər il tədbirlərlə geniş qeyd olunur. Həmin gün qoruqlarda, tarixi məkanlarda abidələrin və tarixi yerlərin qorunmasının təbliği məqsədilə müxtəlif tədbirlər, sərgilər keçirilir.

Qədimliyin nişanələri...

Tarixin yadigarları olan mağaralar, məqbərələr, saraylar, məbədlər, məscidlər, körpülər, ovdanlar, günbəzlər, minarələr və digər abidələr əsrlərin, minilliklərin sət sınaqlarından keçərək bu günümüzlə gəlib çatıblar. Bu abidələr xalqların misilsiz mənəvi sərəvətidir. Onlar tarixi qədimliyin nişanələridir.

Azərbaycan maddi-mədəniyyət abidələrinin qədimliyi və zənginliyi ilə diqqətçəkən ölkələrdən biridir. Azıx mağarası, Tağlar mağarası, Qobustan, Gəmiqaya və Kəlbəcərin qayaüstü təsvirləri, Çıraqqala, Cavanşir, Oğlanqala, Güllüstan, Əlinəcə kimi qalaları, Möminə xatun türbəsi, Yusif ibn Küseyr türbəsi, Şirvanşahlar sarayı, İrəvan sərdar sarayı, Şəki xan sarayı, Şah Abbas məscidi, Göy məscid, Cümə məscidi, Təzəpər məscidi Yuxarı Gövhərağa və Aşağı Gövhərağa məscidləri və digər nadir memarlıq nümunələri bu məmləkətin qədim sivilizasiya məskənlərindən olduğunu, sonrakı dövrlərdə də inkişaf etdiyini söyləməyə əsas verir.

Azərbaycanda həm yerli, həm də dünya əhəmiyyətli abidələr çoxdur. Onların hər birinin qorunması yalnız ölkəmiz üçün deyil, eyni zamanda bəşər tarixinin öyrənilməsi baxımından vacibdir. Qeyd edək ki, bu sahədə beynəlxalq təşkilatlarla əlaqələr uğurla inkişaf etdirilir. Azərbaycan 2002-ci ildə Abidələrin Bərpası və Tədqiqi Beynəlxalq Mərkəzinə üzv qəbul olunub.

Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası ilə Azərbaycan hökuməti arasında imzalan-

mış "Mədəni irsin qorunmasına yardım haqqında" sazişə uyğun olaraq, Bakıda Şirvanşahlar Saray-Kompleksində, Naxçıvanda Möminə Xatın və Qarabağlar türbələrində, Şəki Xan sarayında bərpa və yenidənqurma işləri aparılıb.

2000-ci ildə İçərişəhər Qız qalası və Şirvanşahlar Sarayı ilə birlikdə, 2007-ci ildə isə Qobustan Dövlət Tarixi-Bədii Qoruğu UNESCO-nun Dünya İrsi Siyahısına daxil edilib.

Amansız müharibələrin və işğalların tarixi abidələrə vurduğu zərbələr

Təəssüf ki, zaman-zaman tarixi abidələri təbii fəlakətlə, eləcə də insanların, əlaqədar təşkilatların laqeydliyi, biganəliyi məhvə sürükləyib. Tarixin yadigarları olan maddi mədəniyyət nümunələrinə dəhşətli müharibələrin, işğalların vurduğu zərbələr də ağır olub. Təəssüflə qeyd edək ki, Yer üzünün bəzi əraziləri bu gün də sülh və əmin-amanlıq içərisində deyil. Silahlardan açılan atəşlər, atılan bombalar neçə-neçə insanın həyatına son qoyur, yaxud sağlamlıqlarını əllərindən alır. Bu amansız hücumlar nəticəsində həm də tarixi abidələr dağıntılara məruz qalır.

Müharibələr Azərbaycanın da zəngin maddi mədəniyyət abidələrinə ağır zərbələr vurub. Yalnız uzaq tarixi dövrlərdə deyil, elə otuz ilə yaxın müddətdə baş verən iki savaşa - Birinci Qarabağ müharibəsində və İkinci Qarabağ müharibəsində yüzlərlə yerli və dünya əhəmiyyətli tarixi abidələr erməni vandalizminə məruz qalıb. 1990-cı illərdə təcavüzkar Ermənistan tərəfindən işğal olunanda Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda 13 dünya əhəmiyyətli (6 memarlıq və 7 arxeoloji), 292 ölkə əhəmiyyətli (119 memarlıq və 173 arxeoloji) və 330 yerli əhəmiyyətli (270 memarlıq, 22 arxeoloji, 23 bağ, park, monumental və xatirə abidələri, 15 dekorativ sənət nümunəsi) tarix və

mədəniyyət abidələri vardı, eyni zamanda həmin ərazilərdə 40 mindən artıq eksponatın toplandığı 22 muzey, 4,6 milyon kitab fondu olan 927 kitabxana, 808 klub, 4 teatr və 2 konsert salonu, 31 məscid, 9 tarixi saray, 8 mədəniyyət və istirahət parkı və 4 rəsm qalereyası mövcud idi. Ermənilər Azərbaycana məxsus olan maddi və mənəvi dəyəri misilsiz olan bütün nümunələri amansızlıqla qarət edib, talayıb, dağıyıb Ermənistan apardılar.

Ermənistan tərəfindən 1990-cı illərdə zəbt edilmiş həmin ərazilərdə qalmış, dünyanın ən qədim yaşayış məskənlərindən olan Azıx və Tağlar mağaraları ermənilər tərəfindən talanmış, tarixi saxtalaşdırılmağa çalışılmışdı. Ümumiyyətlə, Ermənistan silahlı qüvvələrinin işğal altında saxladığı otuz ilə yaxın müddətdə Azərbaycanın ərazilərindəki bütün tarixi, mədəni, dini abidələr eyni vandallıqla üzləşmişdi. Təcavüzkar ermənilər onları qarət etmiş, dağıtmış, tarixlərini saxtalaşdırmağa səy göstərmişdilər. Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda neçə-neçə mədəni, dini abidələrimiz erməni vandalizminin qurbanı olmuşdu.

2020-ci ildə qırx dörd günlük İkinci Qarabağ müharibəsində Qəhrəman Azərbaycan Ordusu Ermənistan silahlı qüvvələrini məğlubiyyətə uğrattı. Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda ermənilərin vəhşicəsinə törətdikləri dağıntıları, hər yanı xarabalığa çevirdiklərini, tarixi abidələri talan, məhv etdiklərini yalnız Azərbaycan xalqı deyil, bütün dünya gördü. Ermənistan dövləti bu vandallığa görə təkəcə Azərbaycan xalqının yox, dünya ictimaiyyətinin, beynəlxalq təşkilatların qarşısında cavab verməli, cəzasını almalıdır. Haqq, ədalət, eləcə də beynəlxalq prinsiplər bunu tələb edir. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Qərbi Azərbaycandan olan bir qrup ziyalı ilə görüşündə bir daha diqqətə çatdırdı ki, iki il bundan əvvəl biz öz tarixi missiyamızı şərfə yerinə yetirərək ədaləti bərpa etdik, düşmənləri torpaqlarımızdan qovduq, Azər-

baycanın ərəzi bütövlüyünü bərpa etdik: "Bu gün azad edilmiş torpaqlarda yaşayırıq, qururuq, yaradıırıq, dağıntıları aradan qaldırıırıq və dünyaya göstərməyə çalışırıq ki, gəlin, baxın, gözlərinizi açın, bu vəhşilikləri törədən sizin sevimli erməni xalqıdır. Bu cinayətləri hansısa yad planetdən gələn yox, sizin sevimli və himayəniz altında olan erməni xalqı törədib, məscidləri dağıdıb, tarixi abidələri dağıdıb, qəbirləri dağıdıb, olmazın vəhşiliklərini edib. Eynisini onlar Qərbi Azərbaycanda da ediblər. Sadəcə olaraq, dünya ictimaiyyəti bunu görmür, ya da ki, görmək istəmir. Necə ki Qarabağda erməni vəhşilikləri faktiki olaraq heç kim tərəfindən təsdiqlənmirdi".

Azərbaycan bir sıra nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların, həmçinin 1992-ci ildən UNESCO-nun üzvüdür. Təşkilatın respublikamızın da üzvü olduğu Konvensiyalarından ikisi - Haaqa Konvensiyası və Ümumdünya İrs Konvensiyası bilavasitə mədəni sərəvələrin qorunması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Respublikamız bütün beynəlxalq təşkilatlar kimi, UNESCO-nun da etibarlı və sadıq tərəfdaşdır. Qeyd edək ki, Azərbaycan tərəfindən indiyədək bu beynəlxalq təşkilata çoxsaylı müraciətlər ünvanlanıb. Lakin təəssüf ki, UNESCO hələ də işğaldan azad edilmiş ərazilərə monitoring aparılması üçün missiya göndərməyib.

Görünən odur ki, cəzasızlıq işğalçı Ermənistan dövlətini, erməni vandallarını arxayınlaşdırır və daha da azğınlaşdırır. Əsl sakinlərini - azərbaycanlıları XX əsrin sonlarında silah gücünə qovduqları Qərbi Azərbaycan ərazisində tarixi abidələrə qarşı illərdir həyatda keçirdikləri vandal əməllərini çəkinmədən bu gün də davam etdirirlər. Həmin yerlərdə tarixin yadigarları olan maddi mədəniyyət nümunələri dağıdılır və ya tarixləri saxtalaşdırılır.

Zöhrə FƏRƏCOVA,
"Azərbaycan"